

Jaroslav Miller, *Uzavřená společnost a její nepřátelé. Město středovýchodní Evropy (1500–1700)*,

Praha 2006, Nakladatelství Lidové noviny, 464 s.,
ISBN 80-7106-805-5

České historiografii raně novověkých měst je v poslední době vytýkáno množství neduhů, zejména fragmentace bádání projevující se v množství lokálních či regionálních analýz psaných bez vzájemné komparace, důraz na analytickou formu sdělení, která jen málokdy dospěje k širěji koncipované syntéze, a v neposlední řadě také malá snaha publikovat své výzkumy v zahraničí a vejít tak do širší (středo)evropské diskuse.¹ Jeden z kritiků tohoto jistě nedobrého stavu urbánního dějepisce Jaroslava Millera, zpřístupnil českému čtenáři text své disertace obhájené roku 2004 na středoevropské univerzitě v Budapešti, která je věnována právě raně novověkým urbánním dějinám.

V předmluvě objasňující motivaci k napsání knihy Jaroslav Miller uvedl dva argumenty představující východiska svého výkladu. Budu jim záměrně věnovat pozornost v obráceném pořadí, než činí autor. Základním a v mnohém podnětným východiskem Millerových úvah je obraz raně novověkého města jako nepřilíš početné a navíc vnitřně kulturně, sociálně, jazykově či konfesijně fragmentované urbánní jednotky. Město tak vymezuje jako sociálně strukturovanou komunitu, vnitřně velmi dynamickou a protkanou hustou sítí sociálních, hospodářských a jiných vztahů, která však byla velice ostražitá vůči zvenčí přicházejícím impulsům narušujícím její konzervativní, tradicionalistický, kolektivistický, komunitní, a tedy uzavřený charakter. Oporu pro konstrukci raně novověkého města jako uzavřené společnosti Miller nalezl v knize sociologa Karla Poppera *Otevřená společnost a její nepřátelé*, jejíž parafrázi také nese jeho kniha. Stejně jako uvedená sociální teorie je i jeho teze konstrukcí, sice velice podnětnou, na druhé straně leckdy svůdnou až zrádnou, v každém případě ale hodnou pozornosti.

1 Zejména JAROSLAV MILLER, PETR ČERNIKOVSKÝ, *Urbánní historie (raného novověku) ve středovýchodní Evropě: Stručná úvaha o minulosti, současném stavu a perspektivách oboru*, ČCH 103/2005, s. 861–884, zejména s. 875–883. V komparativním středoevropském pohledu, ale s kritičtějším akcentem VÁCLAV BŮZEK, KATRIN KELLER, EVA KOWALSKA, GEZA PALFFY, *Společnost zemí habsburské monarchie 1526–1740 v české, maďarské, rakouské a slovenské historické vědě posledního desetiletí*, ČCH 104/2006, s. 485–526, zejména s. 509–517; VÁCLAV BŮZEK, *Der Weg zur Synthese. Die Gesellschaft der böhmischen Länder 1526–1740 in der Historiographie des letzten Jahrzehnts*, in: *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, (edd.) Václav Bůžek, Pavel Král, České Budějovice 2006, s. 5–36, především s. 23–29.

Podle dalšího argumentu představují Jaroslavu Millerovi města „v jistém smyslu“ reprezentativní vzorek dobové společnosti a mentality (s. 5). Uvnitř městského prostoru se totiž podle autora měla odehrávat „většina konfliktů, rozporů, transferů a komunikací“, jimiž byla zasažena celá dobová společnost; jednalo se například o reformaci, projevy stavovských rozdíků, rozvoj renesanční a humanistické kultury nebo vzrůstající tlak zvolna se byrokratizujícího raně moderního státu (s. 6). V tomto obecném přehledu není možné než s autorem souhlasit, neboť tyto procesy s různou intenzitou postupovaly celou raně novověkou společností, města nevyjímaje. Škoda ale je, že tezi o reprezentativnosti městské společnosti konstruuje sebe sama jako konzervativní a uzavírající se komunitu autor dále nerozvedl a nesrovnával tuto konstrukci s výzkumy sociálně odlišných prostředí. Nejde pouze o to, že by pak města leccos ze své reprezentativnosti možná ztratila, ale spíše o otázku, nakolik by bylo možné některé z autorových inspiračních úvah sledovat napříč jednotlivými sociálními skupinami raně novověké společnosti, například výzkumy vytváření a významu tradice, vztahu k půdě, různých forem (sebe)prezentace nebo role rituálů v udržování a vizualizaci sociálních a mocenských vztahů.

Teze o vnějšími okolnostmi vynucené proměně městské pospolitosti v prvních dvou staletích raného novověku se Jaroslav Miller rozhodl demonstrovat v geografickém horizontu středovýchodní Evropy, k níž řadí země Koruny české, Uhry a polsko-litevský stát. K tomuto vymezení ho podle vlastních slov motivovala skutečnost, že právě tato území zůstávají v moderních syntézách věnujících pozornost raně novověkým urbánním strukturám zpravidla stranou pozornosti jejich autorů. I s tímto tvrzením je možné souhlasit, byť mnohem více platí pro syntézy z per anglo-amerických nebo francouzských historiků než německých či rakouských autorů (Heinz Schilling, Herbert Knittler). Teritorium východně od Labe tak podle autora stojí ve stínu zájmu projevovaného naopak anglickým, francouzským, italským či nizozemským městům. Po tomto konstatování ale nezbyvá než se Jaroslava Millera zeptat, proč – a obzvláště, chce-li komparovat – do svého výkladu nezařadil také rakouská města (stručně na s. 300). Jejich vývoj také zrovna nestojí v centru pozornosti anglo-amerických či francouzských syntéz urbánního vývoje (raně novověké) Evropy a navíc české a uherské země s rakouskými zeměmi po celou dobu udržovaly velmi těsné obchodní, politické, kulturní a další kontakty. Tyto země s nimi také po většinu z jím zvoleného období tvořily jeden útvar, habsburskou monarchii. Je přitom zřejmé, že právě motivace po zaplnění tohoto „bílého místa“, tedy dosud neexistující komparativní analýzy urbánního vývoje středovýchodní Evropy, byla autorovi silným hnacím motorem.

Metodou Millerova výkladu je komparace a makroanalýza (s. 6, 329), jejímž prostřednictvím na příkladu měst usiluje o analytický výzkum celospolečenských transformací v raném novověku (s. 6), přesněji v 16. a 17. století. Navzdory zvo-

lenému názvu knihy autor podle svých slov nechtěl psát dějiny měst ve středověchodní Evropě, ale usiloval o analýzu jevů, které stály za přerodem středověké městské komunity v protomoderní městskou společnost (s. 6). Nemáme tak před sebou pokus o syntézu vývoje měst ve středověchodní Evropě, jak se pokouší naznačit podtitul knihy, ale analýzu určitých „modernizačních“ procesů, kterými si prošla městská společnost v 16. a 17. věku. Možná výstižnější než název recenzované monografie je tak originální titul autorovy anglicky psané dizertace (*Between Middle Age and Modernity: Urban Societies in East-Central Europe*), z níž česká verze vychází a oproti níž si také o padesát let protáhla svůj časový rámec: zatímco dizertace je omezena léty 1500–1650, český titul již zahrnuje i druhou polovinu 17. století.²

Argumentaci mající doložit tezi o původně tradicionalistické a uzavřené městské pospolitosti založené na hodnotách solidarity, svornosti a řádu, proměňující se pod vlivem vnějších okolností ohrožujících její vnitřní integritu, k nimž řadí zejména urbanizaci, migraci, reformaci a strukturální ekonomické proměny, autor rozvrhl do pěti kapitol, jimž předeslal ještě kompilativní výklad o podobě urbanizace a charakteru urbánní krajiny ve středověchodní Evropě. Při sledování proměn početnosti městského obyvatelstva v předstatistickém období musel vycházet z jen velmi hrubých odhadů, což na řadě míst dělá z textu pouze hru s nepřesnými čísly (považte těchto číselných údajů dobře odhaluje pozn. 23 na s. 339). V komparativním pohledu tak mohl konstatovat, že nejvíce urbánně zalidněným územím ve středověchodní Evropě byly Čechy, Královské Prusy a Horní Lužice, naopak nejméně obyvatel žilo ve městech v Královských Uhrách, Mazovsku, Litvě a Červené Rusi (srov. tabulku na s. 33), přičemž naprostá většina měst byla tvořena sídly s méně než 5 000 obyvateli. Právě informace o vývoji obyvatelstva konkrétních měst vyznívají problematičtěji než údaje o jednotlivých zemích (jedná se především o tabulku s údaji o vývoji počtu obyvatelstva z téměř 100 měst na s. 37–41, v níž je však hned 16 lokalit, u nichž je údaj o počtu obyvatel uveden pouze k jednomu období, a nelze z něho tedy vysledovat žádný pohyb). I v této kapitole, obdobně jako v dalším textu, také autor předložil některé spíše obecně formulované a jen málo podložené teze, například tvrzení o stírání rozdílů ve velikosti populace královských a vrchnostenských měst. Demografické údaje o většině měst uváděných jako příklady tohoto tvrzení přitom chybí v poznámkách či v již zmiňované obsáhlé tabulce.

Jestliže kapitola o urbanizaci středověchodoevropských měst v raném novověku vyznívá poněkud (před)statisticky, tak naopak druhá kapitola věnovaná fenoménu

² Millerovu dizertaci jsem bohužel neměl k dispozici, takže nemohu posoudit, nakolik se od ní česká verze odlišuje.

imigrace patří v knize k nejlepším. V mnoha ohledech je v ní dokonce výjimečná. Jako na jedinou část textu se na ni autor v uplynulých deseti letech, kdy se podle svých slov věnoval výzkumu měst (s. 7, 329), připravil vlastním analytickým výzkumem.³ V jeho rámci také neváhal podniknout cesty do archivů, jak dokládá poznámkový aparát této kapitoly, v němž – na rozdíl od poznámek k ostatním částem knihy – nejsou uvedeny pouze odkazy na literaturu, edice či staré tisky, ale i na nevydané prameny. Autor v ní také velmi pečlivě objasnil důvody svého výzkumu, mezi nimiž nejdůležitější byla demografická nesoběstačnost měst, stejně jako limity takového bádání. K nim zařadil výpovědní hodnotu pramenů, kvalitu dosavadních výzkumů i limity samotného přistěhovalectví. Právě jimi se dostal k regulačním opatřením městských rad, kterými se snažila bránit či znesnadňovat přístup uchazečů k udělení městského práva. V opatrné imigrační politice měst Jaroslav Miller spatřuje jeden z pilířů obhajoby „principu jednoty a řádu“ (s. 55), kterému v souvislosti s hledáním nepřátel města jako „uzavřené společnosti“ věnoval pozornost. Opět se však zaměřil spíše na model migrace, tedy počty přijímaných měšťanů, jejich geografický horizont včetně zahraničních migrací či vliv vnějších okolností na strukturu a výkyvy migrací (válečné ohrožení, ekonomická pozice měst). V jejich stínu poněkud zůstala samotná praxe (ne)udělení měšťanství, z níž se podrobnější pozornosti dostalo konfesijnímu a jazykovému hledisku.

Nejobsáhlejší třetí kapitola knihy pojednává o třech skupinách neasimilovaného obyvatelstva raně novověkých měst, tedy o cizincích, židech a šlechtě. V jejím úvodu se Miller opět vrátil k myšlence, která představuje základní osu celého jeho výkladu, totiž k obrazu města jako sociálně soudržné komunity udržované ideály svornosti, pokoje a míru. Jak správně postřehl, tento ideál se zrcadlil nejen v dobových městských kronikách a oslavných tiscích, ale také v městských rituálech a slavnostech, zejména v obnovách městských rad. Princip konsenzu se ale projevoval ve více částech jejich ceremoniálu než pouze v autorem zmiňovaných přísahách. Evidentní byl například v několikrát opakovaných otázkách, které se rady i obce ptaly na vzájemnou důvěru a respekt.

Metodickou oporou této části výkladu se Jaroslavu Millerovi staly výzkumy konstruování obrazů sebe sama a „těch druhých“, tedy způsoby vytváření obrazů a stereotypů o lidech přicházejících do měst zvenčí a narušujících původní konsenzuální podstatu středověké městské společnosti (zejména s. 80–81). V prologu k výkladu o vnímání cizinců se ještě krátce vrátil k problematice imigrace ze zahraničí, zejména z odlišného konfesijního a jazykového prostředí, do měst ve středo-

3 Srov. JAROSLAV MILLER, *Raně novověká městská migrace – české země, královské Uhry, polsko-litavský stát: Pokus o základní komparaci*, ČCH 100/2002, s. 522–554.

východní Evropě, neboť právě míra jejich „konfesijní a kulturní kompatibility s místním prostředím“ (s. 85) měla pro úspěšnou integraci cizinců do měst klíčový význam. Tuto tezi autor následně podnětným způsobem doložil na příkladu vnímání Skotů v Polsku a Italů v české, zejména pražské, předbělohorské společnosti. Druhou skupinou, která se dočkala Millerovy pozornosti, byli židé, neboť právě ve městech se „protižidovský sentiment projevoval nejostřeji“ (s. 116), což je ale vzhledem k četnosti výskytu židů právě ve městech celkem logické. Při interpretaci vzájemného soužití křesťanského a židovského obyvatelstva dokázal docenit nejen snahy židů o záměrnou separaci a samosprávu, které byly projevem jejich nižšího integračního potenciálu (s. 147), ale také individuální motivy některých měšťanů či jejich uskupení k protižidovským výstupům, které byly spíše než náboženskými předsudky motivovány zadlužením obyvatel měst u židů či konkurencí, kterou židé představovali pro křesťanské obchodníky a řemeslníky. V poslední části třetí kapitoly Jaroslav Miller věnoval pozornost vlivu šlechty na destrukci ideálů měšťanského života. Oproti předchozím dvěma částem třetí kapitoly ale tato část vyznívá nejproblematičtěji. Diskutabilní je již samotné hledání východisek následného výkladu, tedy vzájemného vnímání šlechty a měšťanů. Zatímco na s. 147 autor tvrdí, že poté, co byli „ovlivněni pompou aristokratické kultury a unesení rozsahem šlechtických privilegií“, se bohatí měšťané snažili „imitovat šlechtický styl života“, již o tři stránky dále se čtenář dozví, že „měšťanské společnosti (...) měly tendenci vymezovat se antiteticky k šlechtickému světu“. Uvedený rozpor přitom nemusí nutně vycházet z rozdílného vidění, vnímání a (případného) zájmu o recepci kultury „těch druhých“, tedy šlechticů, u jednotlivých měšťanů, ale souvisí také s výše uvedenou výtkou, tedy se sledováním určitých jevů napříč sociálními skupinami/vrstvami dobové společnosti. Millerem uváděná (sebe)prezentace měšťanů prostřednictvím náhrobků, oslavných tisků, držby zemských statků či studia v zahraničí nemusela být pouze výsledkem snahy o nápodobu šlechty, byť i v tomto ohledu panovaly zřejmě velké rozdíly například mezi Polskem a českými zeměmi, ale svou roli v ní mohly sehrát i rodinná tradice, ekonomická pozice či konfesijní příslušnost. Stálo by rovněž za úvahu, zda by ve výkladu o počtech šlechtických staveb na půdě měst neměly být více rozlišovány nemovitosti vyšší a urbanizované nižší šlechty, jejichž vztah k měšťanskému prostředí mohl být zcela odlišný. Bylo by tak možné se vyvarovat takových tvrzení, jako že „sociální vzestup měšťana se (...) odehrával na pozadí opačného procesu – sociálního sestupu šlechty“ (s. 164). Jestliže tento výrok mohl platit pro některé zchudlé rytířské rody, pak například na českou a moravskou vyšší šlechtu bych si ho vztáhnout nedovoloval.

Jestliže v předchozí obsáhlé kapitole se Jaroslav Miller věnoval třem neasimilovaným skupinám obyvatelstva raně novověkých měst, které se podle jeho slov podílely na „národnostní, náboženské i kulturní fragmentaci obyvatelstva“ (s. 168),

v následující části svého výkladu napřel pozornost ke konfliktům odehrávajícím se uvnitř městské pospolitosti. Ze širokého spektra konfliktních situací si pro svůj výklad vybral konflikty mezi městskými radami jako reprezentanty obecní samosprávy a městskými obcemi, jejichž charakter sledoval v souvislosti s nastupující evropskou reformací. Jeho pohled se mu tak zúžil nejen v předmětu studia (jiné konflikty uvnitř městské pospolitosti neanalyzoval), ale také chronologicky na první třetinu 16. století. Ve svém výkladu tentokrát vycházel z inspirativních studií Heinze Schillinga o povaze městského politického zřízení. Jako nejčastější konfliktní pole přitom tematizoval spory rady a obce o kontrolu nad finančním hospodařením a o vzájemnou rovnováhu politické moci obou složek lokální politiky (proti sobě tu staví oligarchický charakter vlády rady a republikánskou/demokratickou povahu městské ústavy). V tomto kontextu zkoumal povahu městské samosprávy, městského republikanismu, který našel silnější ve větších městech, i městské autonomie stejně jako vztah městských reprezentací k evangelickým duchovním. Zatímco reformace podle jeho tvrzení přinesla městům rozšíření jejich pravomocí, tak naopak (re-)katolizace je o ně připravila ve prospěch katolické církve, panovnické moci i pozemkových vrchností. Inspirativní Millerův výklad přesto opět doprovázejí některé nejasnosti či blíže neobjasněná tvrzení. Jedná se zejména o absenci údajů o sociální struktuře městské obce, která není blíže vymezena a vyznívá spíše jako anonymní masa, i když i „myšlení“ obce bylo jistě ovládáno a usměrňováno konkrétními měšťany. Nesouhlasil bych také s označením držitelů mnoha úřadů ve městech jako byrokracie (s. 186), neboť povaha jejich práce, vykonávané často jako doplněk vlastního obchodu nebo řemesla, se od „profesionálních“ byrokratů ve dvorské, „státní“ či vrchnostenské službě podstatně lišila. Problematické je také používání zpochybňovaného novoutrakvismu (s. 202)⁴ a za přinejmenším sporné rovněž považují výklad o raně novověkém vnímání revoluce (s. 196), neboť vůbec nevíme, zda raně novověký měšťan toto slovo znal.⁵ Zajímavé by mohlo být také srovnání konfliktů vyvolaných reformací se situací, která v českých zemích nastala po roce 1620, kdy začalo docházet k návratu katolické víry do měst. Je ale zřejmé, že dosavadní výzkumy to ještě neumožňují.

V další, v pořadí páté kapitole se Jaroslav Miller věnoval vztahu měst a pozvolna narůstající moci raně moderního (či protomoderního) státu. Opět se zaměřil především na královská města, která byla formálně podřízena přímo panovníkovi.

4 ZDENĚK V. DAVID, *Celistvost církve pod obojí a otázka novoutrakvismu*, ČČH 101/2003, s. 882–910.
5 *Josef Jungmann, Slovník česko-německý*, 3. díl, (ed.) JAN PETR, Praha 1990, s. 821.

Postupně tak sledoval velmi pozvolný proces růstu zprvu slabé státní moci, která pozvolna posilovala svůj význam v politické, administrativní i konfesijní rovině. Těžiště vcelku tradičního výkladu o roli měst ve stavovském státu leží opět v předbělohorském období, zatímco vývoji v 17. století autor věnoval o poznání méně pozornosti. Stejně konstatování platí i pro střetávání vrchnostenských měst s jejich pozemkovými vrchnostmi. Bohužel jen málo prostoru autor věnoval také jinak zajímavým úvahám o tom, jak se úpadek politické moci podílel na písemném velení minulé slávy měst.

V poslední části svého výkladu se Jaroslav Miller zabýval městskou ekonomikou. V této kapitole se do jeho zorného pole opět vrátila vrchnostenská města, jimž byla především v souvislosti s výzkumy hospodaření šlechtického velkostatku věnována pozornost zejména od 80. let minulého století. Chtěl přitom dokázat, že středovýchodní Evropa nebyla ekonomicky jednolitým útvarem, ale že naopak mezi jednotlivými územními celky panovaly značné rozdíly. Velkou pozornost přitom soustředil na zahraniční, zejména textilní obchod i na roli cechů v organizaci městského řemesla, především v autorství (auto)regulačních a ochranných opatření, která podvazovala konkurenceschopnost městských ekonomik (výrok o „rigidním cechovním socialismu“ – s. 328 – by přesto vyžadoval bližší vysvětlení). Naopak některé necechovní formy podnikání zůstaly stranou jeho pozornosti. Zajímavé úvahy Miller také věnoval vlastnictví obecního pozemkového majetku, kterým se mohla pochlubit královská města i mnoho měst vrchnostenských. Představoval pro ně nejen zdroj financí, ale také symbolický kapitál, neboť jeho prostřednictvím se tato města sama stávala pozemkovými vrchnostmi s vlastními poddanými. Nic se ale bohužel nedozvídáme o tom, že správa vlastních poddaných byla zajímavým konfliktním polem mezi měšťany a jejich poddanými.⁶ Obdobně jako v předchozích kapitolách i v této je možné najít řadu věcně sporných tvrzení. K nim patří teze o konkurenci měšťanského a vrchnostenského podnikání v rámci panství (s. 285), přičemž mezi oběma ekonomikami mnohdy panovala oboustranně výhodná kooperace.⁷ Výklad o protekcionistických opatřeních královských měst či cechů by bylo možné doplnit o obdobné tendence ze strany pozemkových vrchností, které se také snažily omezovat příliv „cizího“ zboží na svá

6 Zejména PETR ČERNIKOVSKÝ, *Raně novověké poddanské město jako vrchnost. Náchod a jeho venkovské zázemí v 15.–17. století*, in: Celostátní studentská vědecká konference Historie 2003, Pardubice 2004, s. 55–87; TÝŽ, *Města severovýchodních Čech jako vrchnosti ve světle konfliktů se svými poddanými (2. polovina 17. a počátek 18. století)*, in: *Miscellanea ze semináře starších dějin*, (edd.) Radmila Pavlíčková, Martin Elbel, Olomouc 2005, s. 37–57.

7 Přehledně PETR VOREL, *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, Pardubice 2001, zejména s. 173–181.

panství. Otázkou samozřejmě je, nakolik bylo toto úsilí ve skutečnosti úspěšné. Jinak zajímavým úvahám o vnímání půdy poněkud škodí apriorní zdůrazňování efektivnosti městského hospodářství, o němž toho zatím mnoho nevíme. Kromě uvedených tvrzení čtenář v této kapitole nalezne také některé zavádějící termíny, jejichž používání snad souvisí se snahou o originální vyjadřování: patří k nim například nijak nevysvětlený pojem marketing (s. 299, 311, 312), který je ale v ekonomice tradičně používán až pro počátek minulého století.

Jaroslav Miller chtěl ve své knize sledovat proměnu městského společenství mezi léty 1500–1700, na níž se podílely ekonomické, náboženské a politicko-administrativní procesy odehrávající se v raném novověku, byť, jak sám ví, tyto změny byly prohloubeny až zejména v 18. století (s. 11–12, 329). V tomto smyslu představuje jádro Millerovy rozpravy text o imigraci do měst a také dvě kapitoly nazvané shodně *Problém integrity*, v nichž mnohdy zajímavě analyzoval střetávání měšťanů s „jinými“ či „cizími“ skupinami a vlivy. K jeho komparativní makroanalýze lze mít řadu výhrad, z nichž některé konkrétní jsem již uvedl výše. Připomínky spíše obecnějšího charakteru se pokusím zformulovat do tří okruhů. První z nich podle mého názoru souvisí s nedostatečnou analýzou stavu, v němž se Millerem uváděné ideje života městské pospolitosti nacházely na sklonku středověku, tedy právě v momentě, kdy svůj výklad zahájil. Více kontinuální pohled by mu možná ukázal, že i ve středověku byly některé ideály stejně virtuální jako o století později. Je poněkud zarážející, že nikde necituje monografii Františka Hoffmanna zabývající se českými městy ve středověku, která se věnuje řadě témat, jimiž se zabývá i Jaroslav Miller, například vztahu měšťanů k židům a k šlechticům, sporům městských rad s obcemi či podobě městské samosprávy.⁸ Druhá výhrada souvisí se zdůrazňovaným makropohledem, který se někdy spíše podobá snaze o zobecňování tezí, pro něž ale dosud mnohdy neexistuje základní výzkum. O tom, že i sám autor zná slabiny takového přístupu, svědčí občasná snaha upozornit na nutnost studia podmínek či specifik v konkrétní lokalitě či volání po individuálním lidském příběhu, který umožňuje pochopit zmiňované procesy a dát jim konkrétní obsah (s. 102). Poslední třetí výtku souvisí s hledáním vnějších okolností, které se měly rozhodujícím způsobem podílet na proměně městské pospolitosti v raném novověku. Bylo by zajímavé se ptát, jak se na této proměně podíleli sami měšťané, jakým způsobem jejich postoje, názory a životní kroky ovlivňovalo jejich vzdělání, četba, rodinné vztahy, osobní konflikty a materiální podmínky, tedy okolnosti, jimž v knize

8 FRANTIŠEK HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, především s. 237–246, 257–266, 302–309.

nebyla věnována pozornost. Jak vnímali hodnoty rodinné tradice, cti a dobrého jména či naopak jak se stavěli k možnostem, které jejich kariéře přinášela vrchnostenská, státní nebo vojenská služba? Jak se na oslabování pout držících pohromadě „uzavřenou“ městskou společností podílely téměř každodenní konflikty a spory řešené před městskými soudy?

Millerův zajímavý text lze číst několika způsoby. Autorova metoda srovnávacího přístupu se opírá o mimořádnou znalost literatury k dějinám měst v české, polské a maďarské historiografii, v českém prostředí ojedinělou, a v tomto smyslu otevírá možnosti dalším komparativním studiím. Jeho komparativní studie ale také vypovídá o stavu historiografie raně novověkých urbánních dějin těch zemí, jimž se výklad věnuje. V tomto srovnání přitom nedopadá české a moravské dějepiscectví nejlépe. Jeho neduhy byly v posledních letech několikrát pojmenovány a velmi stručně jsem se je snažil shrnout také v úvodních slovech této recenze. Ze vzájemné komparace českého, maďarského a polského dějepiscectví tak vycházejí nejlépe polské výzkumy zastoupené zejména pracemi Marie Bogucké, Henryka Samsonowicze a dalšími. A za třetí je možné Millerovu rozpravu číst také jako zprávu o stavu základního výzkumu k dějinám měst v českých zemích, či spíše o autorově povědomí o něm. Je možná zarážející, že nejcitovanějším českým autorem je Josef Janáček, který přitom své na pramenech založené výzkumy (prakticky pouze velkých královských) měst publikoval mezi první polovinou 60. a 80. let. Přestože Jaroslav Miller na jiném místě prokázal znalost vývoje českého urbánního dějepiscectví,⁹ je otázkou, proč ve větší míře nepracuje s novější českou a moravskou literaturou k tématu, například se studii Ivany Ebelové, Olgy Fejtové, Zdeňka Hojdy, Ireny Korbelářové, Jiřího Peška, Petra Vorla a dalších. Samozřejmě že ta se ne vždy týká otázek zpracovávaných v Millerově knize, ale přesto by mu některé z nich o obyvatelích raně novověkých měst dokázaly prozradit více a možná by mu jeho konstrukci ukázaly v jiném světle, než je tomu na jejích stránkách.

Na Millerovu obranu je ale nutné říci, že výzkumy raně novověkých měst si podobné otázky, jaké se sám snaží zodpovědět, v posledních letech příliš často nepokládaly. Sám si je toho vědom, a proto na mnoha místech odkazuje na absenci či budoucí potřebu takového výzkumu (např. s. 50, 61, 74, 80, 82, 122, 135, 166, 167, 199, 226, 251, 300, 334). Jak je patrné, odkazů na potřebný analytický výzkum v knize čtenář nalezne tolik, že vyvolávají otázku, zda některý z nich neměl také podniknout sám autor. Je totiž otázkou, zda se Jaroslav Miller svým přístupem nechytil do vlastní pasti. I on totiž, chce-li kritizovat předchozí kom-

9 J. MILLER, P. ČERNIKOVSKÝ, *Urbánní historie*, zejména s. 866–877.

parativně pojaté monografie evropských měst, tvrdí, že jsou vysoce selektivní, značně zjednodušující a nepředcházeli jim systematický výzkum, například u Herberta Knittlera (s. 10). Bude přitom zajímavé sledovat, jak se Jaroslav Miller s mnohokrát verbalizovanou potřebou základního výzkumu vyrovná. Pokud by tomu tak bylo, pak bychom se mohli dočkat další zajímavé studie o raně novověkých městech.

Josef Hrdlička